

A magyarországi hódoltság és hódoltsági peremvidék kataszteri iratainak (tapu defter) feldolgoása

Záró szakmai beszámoló az OTKA K 108 919 kutatási projektről

A projekt

A 2013-ban eredetileg négy évre (2014–2017) tervezett, utóbb egy évvel meghosszabbított OTKA támogatású projekt alapvető célkitűzése a Magyarország területére vonatkozó 16–17. századi oszmán jövedelem- és birtokgazdálkodási iratok (mufasszal-defterek, tímár-defterek, tímár rúznámcsa-defterek, dzsizje-defterek) feltárása, összegyűjtése, kutathatóvá tétele, a komparatív vizsgálatok elősegítése és célzott alap kutatásokkal a korszak alapkérdéseinek megválaszolása, valamint térképi megjelenítése volt. Vállaltuk, hogy a célok érdekében kísérleti jelleggel négy mintaszandzsákra (hatvani, füleki, mohácsi/pécsi, szigetvári) korlátozva, de korlátlan jövőbeni bővítési lehetőséggel felépítünk egy, az összes török kori kataszteri anyag befogadására alkalmas relációs adatbázist és az adatok vizualizálását biztosító, hozzá kapcsolódó térinformatikai adatbázist, amelyek további alap kutatásokat szolgálhatnak.

A projektben négy senior kutató, Sz. Simon Éva, a Magyar Nemzeti Levéltár (MNL) Országos Levéltára (OL) főlevéltárosa (projektvezető), Hegyi Klára, a Magyar Tudományos Akadémia Bölcsészettudományi Központ Történettudományi Intézet (MTA BTK TTI) kutató professor emeritusa (szakmai vezető), Demeter Gábor és Sudár Balázs, az MTA BTK TTI tudományos főmunkatársai vettek részt. A személyi állományban az öt év során változás nem történt.

A pályázatban igényelt és elnyert összegből kutatási infrastruktúraként négy laptop, három nagyméretű monitor, nyomtató és szkener, valamint a térinformatikai adatbázist megjelenítő TatukGIS szoftver állt rendelkezésre. A támogatási összeg túlnyomó részét egy relációs és egy térinformatikai adatbázis kifejlesztésére, fenntartására, térképészeti szolgáltatásra,

valamint hungarikakutatásokra (másolatok díja, útiköltség) fordítottuk.

Eredményeink

Célkitűzéseink megvalósítása több lépésben történt. A projekt első évében párhuzamosan indult meg a hódoltsági jövedelem- és birtokgazdálkodás forrásainak feltárása és digitalizáltatása (1), a relációs adatbázis kifejlesztése (2) és a források feldolgozása (3). Csak a második évtől kezdődött meg a térinformatikai adatbázis kifejlesztése (4). Kutatásaink és elemzéseink eredményeinek publikálása (5) pedig csak kisebb részben történt meg a futamidőn belül, több mű elkészítése még folyamatban van vagy megjelenés előtt áll.

1. Forrásfeltárás és digitalizáltatás a projekt futamideje alatt mindvégig zajlott. Helyszíni kutatásokat végeztünk öt alkalommal Törökországban a Başbakanlık Osmanlı Arşivi gyűjteményében (a) és egy alkalommal Bulgáriában a Bolgár Nemzeti Könyvtárban (b). A nyugat-európai levéltárak iratanyagából (c) csak a projekt szűken vett témájához szükséges, Magyarországon levéltári állományban nem található dokumentumot szereztük be. A hungarikagyűjtés eredményeként Magyarországra került és a Magyar Nemzeti Levéltár számára átadott 71 744 felvétel 99 százaléka Törökországból származik.

a) A projekt időpontja a török levéltárak nyitottsága, kutathatósága szempontjából nagyon kedvező volt. Ezt kihasználva a kutatói kapacitást elsősorban oda összpontosítottuk. A döntést az Isztambulban található forrásanyag nagy mennyisége is indokolta. A Törökországban őrzött, Magyarország területére vonatkozó 16–17. századi kataszteri jellegű iratok feltárása – a levéltári állomány feldolgozottságát és segédletekkel való

ellátottságát is figyelembe véve – mintegy 95 százalékosnak tekinthető. A digitalizálásból kimaradt néhány, állományvédelmi szempontok miatt pillanatnyilag nem másolható összeíráskötet, illetve néhány olyan forrás, amely többszöri igénylés ellenére sem vált hozzáférhetővé. A kataszteri jellegű dokumentumokon kívül a projekt témájához szorosan kapcsolódó, a birodalom működésének vizsgálata szempontjából fontos sorozatokat (műhimme és ruús deftereket) is másoltattunk. Összeségében: 49 fond anyagában végeztünk kutatásokat.

- b) A törökországi lehetőségekkel szemben Bulgáriában a nemzeti könyvtár kéziratárában őrzött magyar vonatkozású források kutatása nehézségekbe ütközött. Pillanatnyilag a dokumentumokba való betekintés engedélyeztetése is körülményes, teljes defterek másoltatására pedig nincsen lehetőség. Mindössze három magyar vonatkozású összeírás pdf formátumú másolatát sikerült megszerezni. A források jövőbeni feltárása hosszabb kint tartózkodást igényelne.
- c) A nyugat-európai gyűjteményekben őrzött, az 1930-as évektől kezdve folyamatosan feltárt és magyar gyűjteményekben elhelyezett dokumentumok újbóli másoltatása elsősorban a jobb minőségű, olvashatóbb másolatok megszerzése érdekében lenne fontos. A meglévő anyag hiányainak pótlása pedig (jelen projekt keretében ebből a szigetvári szandzsák 1579. évi összeírásának 288 felvétele került magyar közgyűjteménybe) a hódoltság területén fekvő további szandzsákok feldolgozása esetén elkerülhetetlen lesz.

A későbbi hasznosulás szempontjából a gyűjtés két legfontosabb eredménye: – egyrészt megtörtént az MNL állományából hiányzó vagy pontosításra szoruló törökországi összeírások pótlása és a magyarországi oszmán birtokgazdálkodás vizsgálatának alapforrásául szolgáló tímár

rúznámcsék teljes 16–17. századi sorozatának feltárása,

- másrészt teljessé váltak az oszmánisztikai kutatások számára nélkülözhetetlen, a birodalom és benne a hazai hódoltság működésének alapforrásait jelentő másolati könyvek 16–17. századi sorozatainak másolatai, amelyek kópiáit a törökországi levéltári kutatások korlátozása miatt korábban hazánkban csak töredékekben őriztük.
2. Az összesen 1 000 000 Ft-ból megvalósított, az összegyűjtött források feldolgozását biztosító (SQL – Oracle) relációs adatbázis kifejlesztését az eredetileg tervezett külső vállalkozó helyett Záros Zsolt, az MNL programfejlesztő informatikusa végezte el nem kutatói minőségben. A váltás szakmailag indokolt volt, mivel személye lehetőséget biztosított arra, hogy az új adatbázis felülete maximálisan illeszkedjen az MNL korábban készült összeírás-adatbázisainak sémájához. A munka azonban az oszmán összeírások belső szerkezetének és adattartalmának bonyolultsága miatt a tervezettnél tovább tartott. A feltöltőfelület kialakítása csak 2015-ben fejeződött be. Ezt követően is több módosításra, továbbfejlesztésre került sor, részben a térinformatikai adatbázis igényeinek megfelelő szinkronizáció, részben a jobb és gyorsabb használat érdekében. Az adatbázis tesztelése az újabb és újabb forrástípusok bevitelével egészen 2018 közepéig zajlott. Az „Oszmán összeírások” adatbázisának nyilvánossá tételére 2019. január 2-től került sor az MNL OL kutatótermeiben belső hálózaton. Ennek oka az, hogy az MNL publikus, interneten elérhető segédlet/adatbázis-szolgáltatási keretrendszerét jelenleg átalakítják. 2019 második felére tervezi az intézmény annak a web 2.0-ás technológiákat is alkalmazó új keretrendszernek a bevezetését, amelybe valamennyi jelenleg is elérhető adatbázisát migrálja. Az „Oszmán összeírások” adatbázisának publikálása az interneten olyan feladatokat rótt volna az in-

tézményre, amelyeknek – a néhány hónapon belüli rendszercsere következtében feleslegessé váló – elvégzésével pazarolta volna az amúgy is szűk fejlesztői kapacitást.

A projekt egyik fontos és a hazai történettudomány számára nagyon hasznosnak tekinthető eredménye, hogy az eltelt öt év alatt olyan adatbázist sikerült kifejleszteni és minden oszmán jövedelem- és birtokgazdálkodási irattípusra tesztelni, amely alkalmas az összes török kori kataszteri anyag magyar (vagy kis átalakítással akár idegen) nyelvű megjelenítésére, lehetővé téve ezzel a széles körű felhasználást. Mind horizontális (további szandzsákok adatainak feldolgozása), mind vertikális (demográfiai és termelési adatokkal való) bővíthetősége miatt hosszú távon alapul szolgálhat a teljes hódoltsági terület közigazgatási, birtoklástörténeti, adóztatási, had-, gazdaság- és népesedéstörténeti kérdéseinek teljes körű vizsgálatához. Az MNL új adatbázis-szolgáltatási keretrendszerének elindulásakor pedig a közös kereső működése már lehetővé teszi az oszmán–magyar együttélés hatásának komparatív vizsgálatát, további alap kutatások elvégzését.

3. Az oszmán összeírások feldolgozását 2014 januárjától az MNL állományában található mikrofilmek segítségével kezdtük meg, majd a törökországi feltárások megindulása után a digitális állomány felhasználásával kezdetben Excel-táblázatokban, majd az adatbázis feltöltőfelületének elkészülése után éles verzióban a projekt teljes futamideje alatt folyamatosan végeztük. A projekt során összegyűjtött források feldolgozása és relációs adatbázisba töltése az eredetileg tervezettnek megfelelően nem terjedt ki a hódoltság egészére és nem volt teljes körű. A négy tervezett mintaszandzsák (hatvani, füleki, mohácsi/pécsi, szigetvári) négy összeírástípusán (mufasszal-defterek, tímár-defterek, tímár rúznámcsék, dzsizje-defterek) kívül két további, területileg kapcsolódó szandzsák (görögali és részben szekszárdi) 16. századi forrásait is feldolgoztuk a futamidő alatt. A vizsgált szandzsákok esetében

adatbázisba töltöttük a települések oszmánli nyelvből magyarra fordított közigazgatási besorolását, településformáját, az adózó lakosság létszámát, az állami és földesúri adó összegét, az adókiivetés módját, a települések aktuális és korábbi oszmán birtokosát név szerint, katonai előmenetelének adataival együtt. (A terveknek megfelelően nem került adatbázisba a magyar települések adózó lakossága név szerint és nem szerepelnek a termelési adatok részletesen. Az adatbázisséma azonban ezeknek az adatoknak a betöltésére is alkalmas.) Annak ellenére, hogy a négy mintaszandzsák adatainak feltöltése szisztematikus, egymásra épülő lépésekben a projekt teljes időtartama alatt folyamatosan zajlott, elsősorban az összegyűjtött forrásanyag hatalmas mennyisége miatt (a legbonyolultabb, rúznámcsé típusú forrásból 80 kötetnyit sikerült feltárni a Başbakanlık Osmanlı Arşivi gyűjteményében a vizsgált szandzsákokra vonatkozóan) nem került sor a pályázati időszakban a 17. századi források feldolgozására. Ezt a munkát a kutatócsoport tagjai a jövőben folytatják. Ugyancsak befolyásolta a munka előrehaladását, hogy a feltöltést az eredeti tervek szerint ugyan három kutató végezte, azonban Sudár Balázs 2016-tól csak részben tudta vállalni feladatait teljesíteni, ami csúszást eredményezett. A mohácsi/pécsi szandzsák anyagának feldolgozását a vezető kutató vette át, de a teljes forrásanyag feldolgozását a pályázati idő egy éves meghosszabbítása ellenére sem sikerült befejeznie. A munka eredményeként összesen 14 830 rekord feltöltése történt meg.

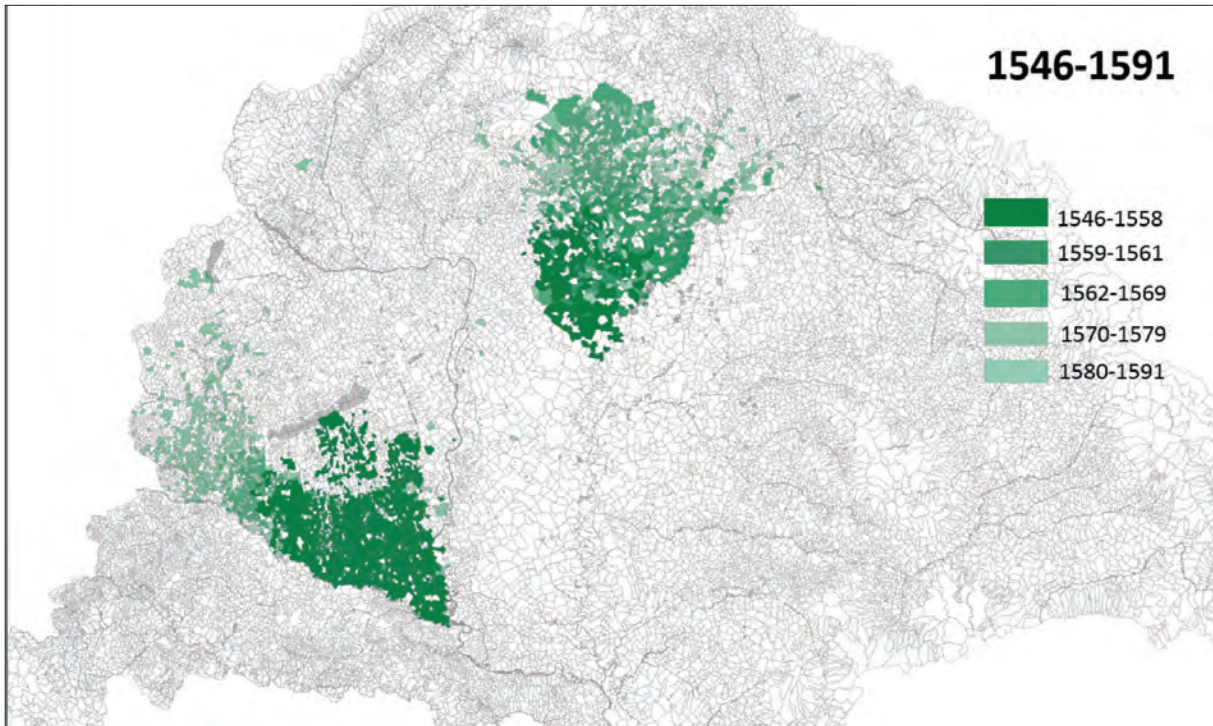
A feldolgozás eredményeként a vizsgált szandzsákok eddig 47 (ebből 41 korábban kiadatlan) oszmán összeírásának adatbázisszerű feldolgozása készült el és vált hozzáférhetővé az MNL első hungarika-adatbázisában, az „Oszmán összeírások” című adatbázisban. Ezzel publikussá váltak a Vas, Zala, Somogy, Baranya, Tolna, Heves, Borsod, Abaúj, Torna, Gömör, Kishont és részben Nógrád megyei települések hódoltság kori történetének legfontosabb 16. századi adatai: oszmán adója, adóköteles családfőinek létszáma, az adókiivetés módszerére utaló adatok, oszmán birtokosai

és birtoklástörténete. Az adatok magyar nyelvű közlése a nyelvi akadályok elhárításával széleskörű felhasználásra nyújt lehetőséget a történettudomány különböző ágai számára. Ennek révén a tudományos kutatók komparatív vizsgálatokat végezhetnek, a hadtörténetírás előtt pedig különösen új perspektíva nyílik, mivel az oszmán birtokosok katonai előmenetelének feldolgozásával elkészül az oszmánok magyarországi portyáinak katalógusa. De a helytörténet és régiótörténet-írás művelői is könnyen tudják használni az adatokat, mivel a böngészést többféle útmutató is segíti.

- a) Sz. Simon Éva: Útmutató az Oszmán összeírások című adatbázis működéséhez,
 - b) Demeter Gábor: Használati útmutató az OTKA K 108919 számú pályázati támogatással készült Oszmán összeírások című relációs adatbázis rekordjainak vizualizálására kifejlesztett GIS szoftverhez / Users' Guide the GIS Software Supporting the Visualisation of Data in Project OTKA K 108919 (Ottoman Tapu Defters),
 - c) Sz. Simon Éva: Tematikus segédlet a budai vilájet Magyarország területére eső szandzsákjainak 16. századi adó- és birtokösszeírásához,
 - d) Sudár Balázs – Hegyi Klára – Sz. Simon Éva: Segédlet az oszmán-török szövegekben arab betűvel lejegyzett tulajdonnevek átírásához.
4. A térinformatikai adatbázis kifejlesztését végző vállalkozó kiválasztása közbeszerzési eljárás keretében 2015-ben történt meg. A pályázatot a TÉRINFO Bt. nyerte, amely a fejlesztéseket azonnal megkezdte *Engel Pál: Magyarország a középkor végén* című térképes adatbázisának, illetve Nagy Béla településhatáros közigazgatási térképének a felhasználásával. Az év végére elkészült, középkor végi állapotokat tükröző alaptérkép 25 032 település megjelenítésére alkalmas. 2016-ban került sor a relációs és a térinformatikai adatbázisok összekapcsolására, 2018-ban pedig az adatbázis továbbfejlesztésére. A létrehozott adatbázis teljes költsége bruttó 3 187 600 Ft volt. A térinformatikai adatbázis SQL le-

válogatási parancsok (scriptek) segítségével működik, amelyekkel a relációs adatbázisból kinyerhetők a megfelelő rekordok, majd 29 menü szolgál az alkalmazott GIS megjelenítőben (TatukGIS szoftver „Editor” változata) az SQL-leválogatás és -összekapcsolás eredményeinek megjelenítésére. Az „Oszmán összeírások” relációs adatbázisba feltöltött adatok alapján az alábbi tárgykörökben készíthetők hódoltság kori tematikus térképek:

- oszmánok által jegyzékbe vett települések különböző időmetszetekben,
- szandzsák(ok) kiterjedése,
- szandzsák(ok) közigazgatási beosztása (nánhije, kaza beosztás),
- egy adott időszakban létező aktuális birtokviszonyok (katonaság birtokai személy szerint),
- konkrét személy birtokainak változása időintervallumonként,
- adott birtoktest kiterjedésének változása időintervallumonként,
- birtokok ábrázolása a birtokos titulusa, beosztása szerint,
- adott tisztségviselők birtokainak változása időintervallumonként,
- hász, ziámet, tímár és zsoldtímár birtokok szandzsákonként,
- jegyzékbe vett települések településformák szerint,
- jegyzékbe vett települések adófizetőik száma és annak változása szerint,
- jegyzékbe vett települések adóösszege, egy háztartásra jutó adóösszege és azok változása szerint,
- az adó megállapításának módja,
- „ráják nélküli” települések (névlegesen összeírt területek),
- katonai érdemért birtokkiutalást kaptak birtokai (portyánként),
- felterjesztő személye szerint,
- adott szandzsákban az egyes birtokokon a birtokosváltás gyakorisága szerint,
- birtokosváltás oka szerint (elhunytak, lemondottak stb.),
- az összeírás elkészítésének, a bejegyzés okának meghatározása szerint.

■ A vizsgált szandzsákok alapján a hódołtsági terület változása 1546–1591 között

Az adatbázisok működését, valamint a projekt technikai és tudományos eredményeit több hazai és nemzetközi konferencián és önálló előadásokban, itthon és külföldön egyaránt bemutattuk. A vizualizált adatokat 240 térképen DVD-n és az MNL honlapján keresztül tesszük elérhetővé, de a jövőben hasznos lenne a térinformatikai adatbázis interaktív használatának biztosítása is. Erre az MNL informatikai rendszerének web 2.0-ás technológiákat is alkalmazó továbbfejlesztése várhatóan már a közeljövőben lehetőséget nyújt. Így az adatbázis és a hozzá kapcsolódó térinformatikai rendszer által kínált gyors, pontos és történeti forrás alapú vizualizáció révén a projekt eredményei jól használhatóak lesznek az oktatástól a tudományos ismeretterjesztésig, lehetővé téve a hódołtsági területről a történelmi atlaszokban megjelenő, jobbra elnagyolt kép pontosabb és részletesebb bemutatását.

A projekt nemzetközi viszonylatban is legfontosabb eredménye, hogy a térinformatikai fejlesztések segítségével olyan modern vizsgálati módszer alkalmazását sikerült Magyarországon bevezetni, amely a defterológia nemzetközi igé-

nyeinek megfelelően, a világon elsőként képes a korábbi mintavétel technikája helyett az általános és helyi tendenciák pontosabb megállapítását lehetővé tevő, egyes területekre vonatkozó különböző típusú (mufasszal-defterek, tímár-defterek, tímár rúznámcsék, dzsizje-defterek) teljes deftersorozatok teljes körű vizsgálatára és automatizált megjelenítésére.

5. A projekten belül megkezdődött az eredmények hasznosítása, illetve a felhasználás lehetőségeinek felmérése is, több modelleterületen, mélyfúrás jelleggel. A projektben részt vevő három oszmanista szakember, érdeklődési körénél fogva, teljesen más kérdéskörök vizsgálatára használta fel az adatbázisok nyújtotta lehetőségeket, ezért az eredmények széles spektrumon mutatkoznak.

a) A források sorozatainak adatbázisszerű feldolgozása egyrésztől lehetőséget kínál a török igazgatási egységek határváltozásainak nyomon követésére, amely viszont az igazgatás szervezése szempontjából vet fel kérdéseket. Mindez pedig végső soron a hódołtság politikai történetéről vall: elsősorban a hódołtság „belpolitiká-

- jára”, azaz az eddig alig ismert belső török frakcióharcok világára vet fényt, illetve rámutat arra is, hogy a hódítóknak milyen problémákkal kellett megküzdeniük saját helyzetük stabilizálása érdekében. (Modell: hatvani szandzsák, pécsi szandzsák, szekszárdi szandzsák, szigetvári szandzsák – Hegyi, Fülel-monográfia, megjelenés előtt; Hegyi, Hatvan-monográfia, előkészületben; Sudár, Szekszárd története..., 2018; Sudár: Pécs a török korban..., megjelenés előtt; Sz. Simon, „Sınırsız” İmparatorluk... megjelenés előtt).
- b) Másrészt a sorozatok vizsgálata és összehasonlítása az Oszmán Birodalom más területeiről készült deftersorozatok keletkezési körülményeivel lehetőséget biztosít a centrum és a periféria működési elvei közti különbségek elemzésére. Ennek első eredményeként került sor a határvidéki oszmán igazgatásnak mint a hódoltatás stratégiai eszközének a vizsgálatára, a névlegesen hódoltatott helyek diplomáciai tárgyalásokon történt felhasználásának bemutatására, végső soron a békekötések és a szandzsákösszeírások elkészítésének időpontja között mutatkozó párhuzamok feltárására. (Modell: teljes 16. századi magyarországi kataszter – Sz. Simon, A magyarországi adóösszeírások..., 2018).
- c) A kutatások rávilágítanak egy-egy régió településszerkezetének alakulására, illetve a gazdasági teljesítőképesség vizsgálatára is. Mindez felettébb hasznos a magyar településszerkezet változásai, illetve a tényleges török pusztítás megítélése szempontjából. (Modell: mohácsi náhije – Sudár, Mohácsi náhije..., kézirat).
- d) Ugyancsak lehetőséget kínálnak az oszmán birtoklásnak (a jövedelmek megosztásának) a pontos leírására és komparatív vizsgálatokon keresztül annak a feltárására, hogy az adóztatásnak a magyar vármegyei vizsgálatokból megismerhető gyakorlata mennyiben tért el a török összeírások rendelkezéseitől. (Modell: füleki szandzsák – Hegyi, Fülel-monográfia, megjelenés előtt).
- e) A birtokok és a birtokosok megismerése az oszmán társadalom- és politikatörténet szempontjából sem mellékes. Egyfelől megismerhető az a helyi elit, amely a hódoltsági mindennapokat meghatározza, felmérhető az elit folyamatossága, az esetleges családi kapcsolatokkal. Felismerhető, hogy a birtokok elhelyezkedése hogyan függ össze a társadalmi helyzettel és a politikai potenciállal. A gazdasági háttér ismerete nagyban segítheti a török belső viszonyok megértését is. (Modell: füleki, szigetvári, pécsi szandzsák – Hegyi, Fülel-monográfia, megjelenés alatt; Sudár, Oszmán elit..., Villány, 2016. április 8.).
- f) Az egyes szandzsákok birtokos katonaságának teljes körű vizsgálata a magyarországi oszmán katonaság mozgósításának és fluktuációjának törvényszerűségeire vet fényt. (Modell: szigetvári szandzsák – Sz. Simon, Várfoglalás vagy illúziókéltés...2017; Sz. Simon, Egy év..., megjelenés előtt).
- g) A szandzsákösszeírásokban használt különböző terminusok vizsgálata is több kérdést vet fel. Az adóztatásra vonatkozó kifejezések használatából az Oszmán Birodalom lépcsőzetes határrendszerére (megszállt területek, adóztatott területek, igényterületek – katonai, adóztatási, adminisztratív határvonal), a birtokadományozások terminológiájából az oszmán birtokgazdálkodás részleteire lehet következtetni. (Modell: szigetvári szandzsák – Sz. Simon, Kayıt Dışı...2017; Sz. Simon, „Sınırsız” İmparatorluk... megjelenés előtt).
- A projekt eredményeként eddig megjelent két könyvfejezet, négy magyar nyelvű és egy idegen nyelvű folyóiratcikk. Pillanatnyilag megjelenés előtt áll egy monográfia, egy könyvfejezet, valamint további két magyar és két idegen nyelvű (angol, török) folyóiratcikk, egy atlasz 240 térképpel, amely a relációs adatbázisba felvitt adatok vizualizációja, továbbá megkezdődtek a Hatvani szandzsák című monográfiának (Hegyi Klára) és

az Oszmán hódoltatás stratégiája című összefoglaló tanulmánynak (Sz. Simon Éva) az előkészületei. A kutatások támogatására az adatbázisok használatához elkészült három útmutató magyar és részben angol nyelven, valamint egy levéltári segédlet. A pályázatról a szakmai közvélemény folyamatos tájékoztatása érdekében hat beszámolóban adtunk hírt. Az aktuális eredményeinkről különböző konferenciákon és önálló előadásokban is beszámoltunk, nyolc külföldi (Isztambul, Ankara, Szófia) és 15 hazai rendezvényen.

A munka folytatása

Az OTKA K 108 919 projektben vállalt elsődleges feladatot, annak a kutatási infrastruktúrának a kiépítését, amely lehetőséget nyújt a teljes oszmán hódoltsági terület részletes feldolgozására, az iratanyag összegyűjtésével és az adatbázisok kifejlesztésével sikerült szinte maradéktalanul megvalósítani. A projekt során megkezdett forrásfeldolgozás azonban az iratanyag bősége miatt még a választott mintaszandzsákok esetében sem fejeződhetett be. A folyamatok megértése szempontjából a kimaradt 17. századi összeírások feldolgozásának folytatása mindenképpen szükséges. Az elvégzett kutatások és a projekt, amelyeknek az eredményei az adatfelvételekre alapulnak, jobbára még gyermekcipőben járnak. Az eddig felismert összefüggések azonban arra mutatnak, hogy az adatbázisok – különösen abban az esetben, ha a teljes hódoltsági területet felölelik majd – nagyon nagy mértékben fogják elmélyíteni a hódoltságról kialakult képünket, ezért hosszútávon érdemes a magyar területeken különböző időpontokban működött, több mint 30 szandzsák teljes feldolgozásának tervét célként kitűzni.

A projekt eredményeként megjelent publikációk

2014

Sz. SIMON ÉVA: A magyarországi hódoltság és hódoltsági peremvidék kataszteri iratainak (tapu defter) feldolgozása (K 108 919). *Catastrum*, 1. (2014) 3:31–44.

2015

Sz. SIMON ÉVA: A magyarországi hódoltság és hódoltsági peremvidék kataszteri iratainak (tapu defter) feldolgozása (OTKA K 108919): Szakmai beszámoló az első évről (2014). *Catastrum*, 2. (2015) 1:46–48.

Sz. SIMON ÉVA: A hódoltság kori forrásanyag komparatív vizsgálatának új lehetőségei: Beszámoló az MNL Országos Levéltára és az MTA BTK Történettudományi Intézete közös oszmanisztikai kutatási projektjéről. *Levéltári Közlemények*, 86. (2015) 341–343.

2016

SZEPESINÉ SIMON ÉVA: A magyarországi hódoltság és hódoltsági peremvidék kataszteri iratainak (tapu defter) feldolgozása (OTKA K 108919) Szakmai beszámoló a második évről (2015). *Catastrum*, 3. (2016) 1:54–56.

2017

ÉVA Sz. SIMON: Kayıt Dışı (Hâric ez-Defter) ve “Gayrimeskûn” (Hâli ez-Raiyyet) Yerlerin Osmanlı Sınır Boylarının Şekillenmesinde Etkisi. *Güneydoğu Avrupa Araştırmaları Dergisi/Journal for South-Eastern European Studies*, (2013) [2017!] 2:1–16.

SUDÁR BALÁZS: Pécs és Szigetvár párbaja. A dél-dunántúli front török szemmel (1543–1566). „Mozgó frontvonalak: háború és diplomácia a várháborúk időszakában 1552–1568”. *Studia Agriensia*; 35. (2017) 41–66.

SUDÁR BALÁZS: Pécestől Szigetvárig (1543–1566) „Vár állott...”: *Tudományos történeti konferenciák, Vajdahunyadvár, 2013–2016*. Szerk.: HERMANN RÓBERT. Bp., 2017. 103–111.

Sz. SIMON ÉVA: Várfoglalás vagy illúziókelés? Az 1574. évi Kanizsa elleni oszmán támadás és következményei. *Zalai Múzeum*, 23. 201–217.

Sz. SIMON ÉVA: Az Oszmán hódoltság időszaka. *Nyomot hagytak – Évszázadok, személyiségek, aláírások: Their Traces – Centuries, Personalities, Signatures*. Bp., 2017. 36–45.

SZEPESINÉ SIMON ÉVA: A magyarországi hódoltság és hódoltsági peremvidék kataszteri iratainak (tapu defter) feldolgozása (OTKA K 108919) Szakmai beszámoló a harmadik évről (2016). *Catastrum*, 4. (2017) 1:59–64.

2018

HAJNALKA TÓTH – GÁBOR DEMETER – ÉVA SZEPESINÉ SIMON – ADRIENN PAPP: Habsburg ve Osmanli İmparatorlukları Arasındaki Sınır Bölgesi – Macaristan'daki Osmanlı Eğemenliği. *23rd Symposium of Comité International des Études Pré-Ottomanes et Ottomanes*. Sofia, Bulgaria 11–15 September 2018. 0–21.

SUDÁR BALÁZS: Szekszárd története a török korban (1541–1686). *Szekszárd, ahol élünk. Város-történet mindenkinek*. Szerk.: V. KÁPOLNÁS MÁRIA. Szekszárd, 2018. 110–135.

SZ. SIMON ÉVA: A magyarországi hódoltság és hódoltsági peremvidék kataszteri iratainak (tapu defter) feldolgozása (OTKA K 108919): Szakmai beszámoló a negyedik évről (2017). *Catastrum*, 5. (2018) 1:59–64.

SZ. SIMON ÉVA: A szülejmáni béke: Amagyarországi oszmán adóösszeírások és a magyar-oszmán békekötések összefüggései. *Aetas*, 33. (2018) 4:53–72.

2019

DEMETER GÁBOR: *Használati útmutató az OTKA K 108919 számú pályázati támogatással készült Oszmán összeírások című relációs adatbázis rekordjainak vizualizálására kifejlesztett GIS szoftverhez / Users' Guide to the GIS Software Supporting the Visualization of Data in Project OTKA K 108919 (Ottoman Tapu Defters)*. Bp., 2019. (http://mnl.gov.hu/mnl/ol/hasznalati_utmutato_a_gis_szoftverhez)

SUDÁR BALÁZS – HEGYI KLÁRA – SZ. SIMON ÉVA: *Segédlet az oszmán-török szövegekben arab betűvel lejegyzett tulajdonnevek átírásához*. Bp., 2019.

(http://mnl.gov.hu/mnl/ol/oszman_torok_nevek_atirasa)

SZ. SIMON ÉVA: *Tematikus segédlet a budai vilájet Magyarország területére eső szandzsákjainak 16. századi adó- és birtokösszeírásaihoz*. Bp., 2019. (http://mnl.gov.hu/mnl/ol/leveltari_segedlet_oszman_osszeirasokhoz)

SZ. SIMON ÉVA: *Útmutató az Oszmán összeírások című adatbázis működéséhez*. Bp., 2019.

http://mnl.gov.hu/mnl/ol/utmutato_az_

[oszman_osszeirasok_cimu_adatbазis_mukodesehoz](http://mnl.gov.hu/mnl/ol/terkepek)

SZ. SIMON ÉVA – HEGYI KLÁRA – DEMETER GÁBOR: *Virtuális atlasz a 16. századi oszmán jövedelem- és birtokgazdálkodás tanulmányozásához (hatvani, füleki, görösgali, mohácsi, pécsi, szigetvári szandzsák)*. Bp., 2019.

(<http://mnl.gov.hu/mnl/ol/terkepek>)

Megjelenés előtt álló publikációk

ÉVA SZ. SIMON: „Sınırsız” İmparatorluk - 16. Yüzyıl Macar Krallığı'nda Osmanlı Yayılması, İstanbul, 2019.

GÁBOR DEMETER – ÉVA SZ. SIMON: *Some Spatial and Temporal Aspects of Ottoman Accomodation in the Hungarian Kingdom - The Possibilities of Visualization in GIS*. İstanbul, 2019.

HEGYI KLÁRA: *A füleki szandzsák*. MTA BTK TTI közlésre elfogadott kézirat, 2019.

SUDÁR BALÁZS: Pécs története a hódoltság korában (1543–1586). *Pécs története III. Pécs története a hódoltság korában (1543–1686)*. Főszerk.: VONYÓ JÓZSEF. Pécs, 2019.

SUDÁR BALÁZS: *A mohácsi náhije és települései a 16. században*, Kézirat, 2019.

SZ. SIMON ÉVA: *Egy év a szigetvári szandzsák történetéből (983). Javadalombirtokos szpáhik fluktuációja 1575. április 18. és 1576. március 28. között*. Pázmány Péter Katolikus Egyetem, Pilicsaba, 2019.

Előadások**2015**

HEGYI KLÁRA: *A füleki szandzsák a hódoltság és a királyság határán*. Önálló előadás, MTA BTK TTI, Budapest, 2015. május 19.

HEGYI KLÁRA: *A török Eger ereje. Élet az oszmán hódoltságban III.*, Hungari Dzsebedzsi Kulturális Hagyományörző és Sportegyesület, Eger, 2015. november 26. <https://www.youtube.com/watch?v=w-EV64i2aUs>

SZ. SIMON ÉVA: *A hódoltatás stratégiája, avagy az Oszmán Birodalom magyarországi határainak vizsgálata az adóösszeírások adatainak tükrében*. *Élet az oszmán hódoltságban III.*, Hungari Dzsebedzsi Kulturális Hagyományörző és Sport-

egyesület, Eger, 2015. november 26. <https://www.youtube.com/watch?v=KVAdEftpJds&t=46s>

2016

SUDÁR BALÁZS: *Oszmán elit a hódoltság utolsó húsz évében*. Villány, 2016. április 8.

HEGYI KLÁRA: *A járság a török hódoltságban*. Önálló előadás, Jász Múzeum, Jászberény, 2016. október 19.

Sz. SIMON ÉVA: *A dunántúli falvak hódoltatása – Oszmán terjeszkedés a Dél-Dunántúlon a 16. században*. Szigetvár, 2016. október 25.

Sz. SIMON ÉVA: *A hódoltság török forrásainak adatbázisai – az oszmán összeírások vizsgálatának új lehetőségei*. Az MNL OL és az MTA BTK TTI közös oszmanisztikai kutatócsoportjának bemutatkozása. *Élet a török hódoltságban IV.*, Hungari Dzsebedzsi Kulturális Hagyományörző és Sportegyesület, Eger, 2016. november. 11. https://www.youtube.com/watch?v=wQg1l1zg_j5c

2017

Sz. SIMON ÉVA: *A szpáhi katonaság vizsgálatának lehetőségei a MNL OL Oszmán adatbázisa alapján*. *Élet az oszmán hódoltságban V.*, Hungari Dzsebedzsi Kulturális Hagyományörző és Sportegyesület, Eger, 2017. november 12. https://www.youtube.com/watch?v=NW3E_avujQg&t=3s

SUDÁR BALÁZS: *Szekszárd a török korban*. *Élet az oszmán hódoltságban V.*, Hungari Dzsebedzsi Kulturális Hagyományörző és Sportegyesület, Eger, 2017. november 12. https://www.youtube.com/watch?v=X3JQoGh_qX0&t=6s

ÉVA SZ. SIMON: *„Sınırsız İmparatorluk – 16. Yüzyıl Macar Krallığı’nda Osmanlı Yayılması*. Tapu ve Kadastro Genel Müdürlüğü, İstanbul, 2017. november 21.

GÁBOR DEMETER – ÉVA SZ. SIMON: *Some Spatial and Temporal Aspects of Ottoman Accommodation in the Hungarian Kingdom - The Possibilities of Visualization in GIS*. Tapu ve Kadastro Genel Müdürlüğü, İstanbul, 2017. november 20.

Sz. SIMON ÉVA: *„Határtalan” birodalom – Oszmán terjeszkedés Magyarországon a 16. században*. Önálló előadás, *Magyar Nemzeti Levéltár, Levéltári délutánok*, 6., Budapest, 2017. november 30.

2018

Sz. SIMON ÉVA: *A hódoltság oszmán összeírásainak adatbázisai - új vizsgálatok lehetőségei*. Önálló előadás, MTA BTK TTI, Budapest, 2018. április 27.

ÉVA SZ. SIMON: *Mufassal Defterleri’ne göre Osmanlıların XVI. Yüzyıl Macar Krallığı’nı Fethetme Yöntemleri*. *23rd Symposium of Comité International des Études Pré-Ottomanes et Ottomanes*. Sofia, Bulgaria 12 September 2018.

GÁBOR DEMETER: *Towards a new interpretation of sources: Ottoman accommodation in the Hungarian Kingdom – database-building and the possibilities of visualization in GIS*. *23rd Symposium of Comité International des Études Pré-Ottomanes et Ottomanes*. Sofia, Bulgaria 12 September 2018.

Sz. SIMON ÉVA: *Oszmán előrenyomulás Kanizsa környékén a 16. században – Az oszmán adóösszeírások térinformatikai megjelenítésének tanulságai*. *Thúry György emlékkonferencia*, Nagykanizsa, 2018. október 9.

SUDÁR BALÁZS: *Oszmán „helyi elit” a magyar végvidéken. Önérdék, közérdek, államérdék. Az érdek hatása Magyarország koraiújkori történelmének alakulására*. Dobó István Vármúzeum, Eger, 2018. október 10–11.

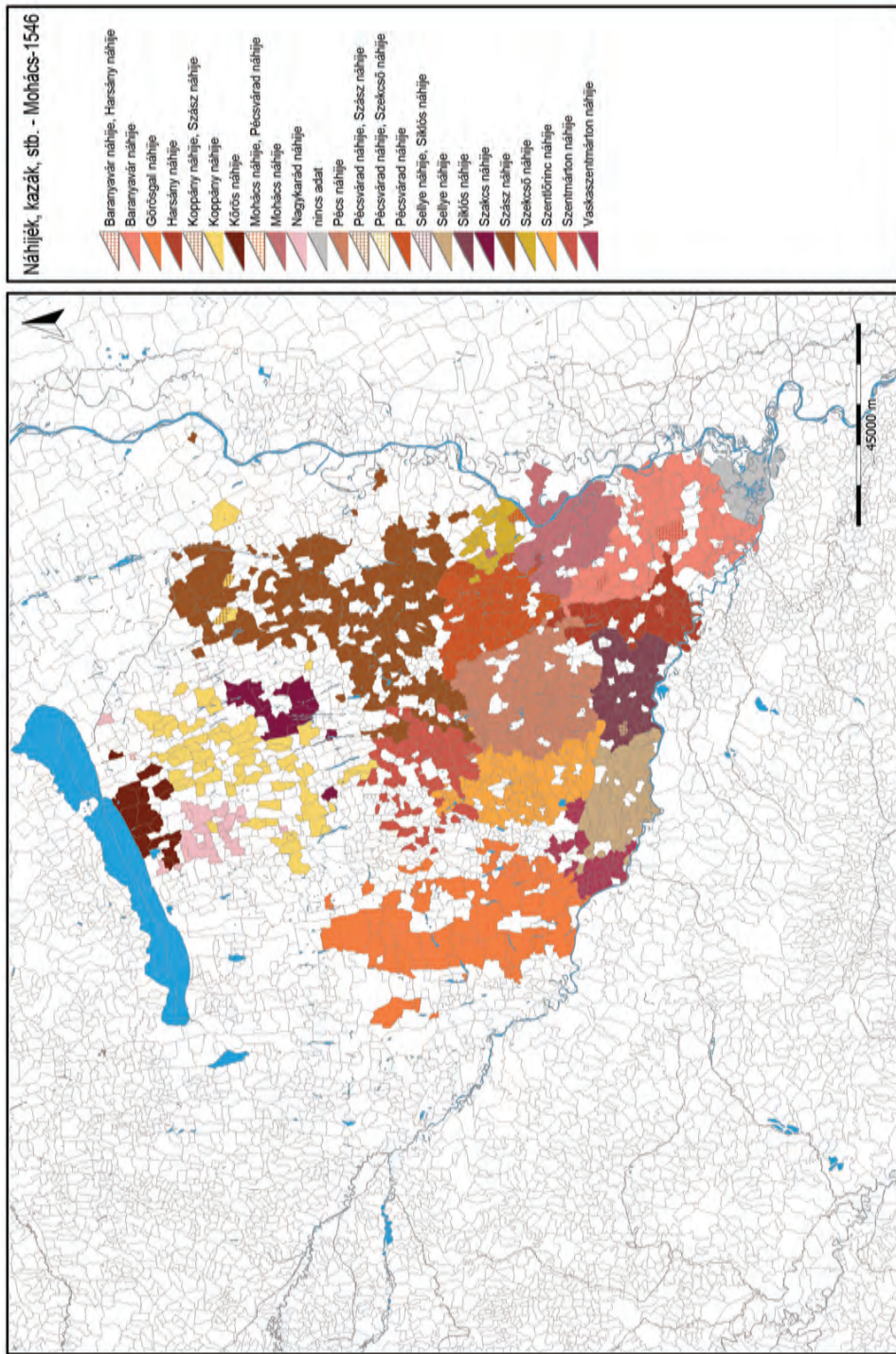
Sz. SIMON ÉVA: *Magyar falvak, török földesurak. A birtokadományozási naplók adatbázisainak tanulságai*. *Élet az oszmán hódoltságban VI.*, Hungari Dzsebedzsi Kulturális Hagyományörző és Sportegyesület, Eger, 2018. november 16.

Sz. SIMON ÉVA: *Az oszmán terjeszkedés stratégiai a 16. századi összeírások alapján*. *Szombathelyről indultak...* Nyugat-magyarországi Egyetem, Szombathely, 2018. november 22.

ÉVA SZ. SIMON – GÁBOR DEMETER: *„Sınırsız İmparatorluk’ – Osmanlı Yönetim Biçiminin Bazı Bölgesel ve Dönemsel Özellikleri ile GIS (Coğrafi Bilgilendirme Sistemi) Tabanlı Görüntüleme Olanakları*. Önálló előadás, Macar Kultúr Merkezi, İstanbul, 2018. december 5.

GÁBOR DEMETER – ÉVA SZ. SIMON: *„Borderless Empire’ Some Spatial and Temporal Aspect of Ottoman Accommodation in the Hungarian Kingdom - the Possibilities of Visualization in GIS*. Önálló előadás, Bilkent Üniversitesi, Ankara, 2018. december 6.

Mohácsi szandzsák közigazgatási beosztása 1546-ban

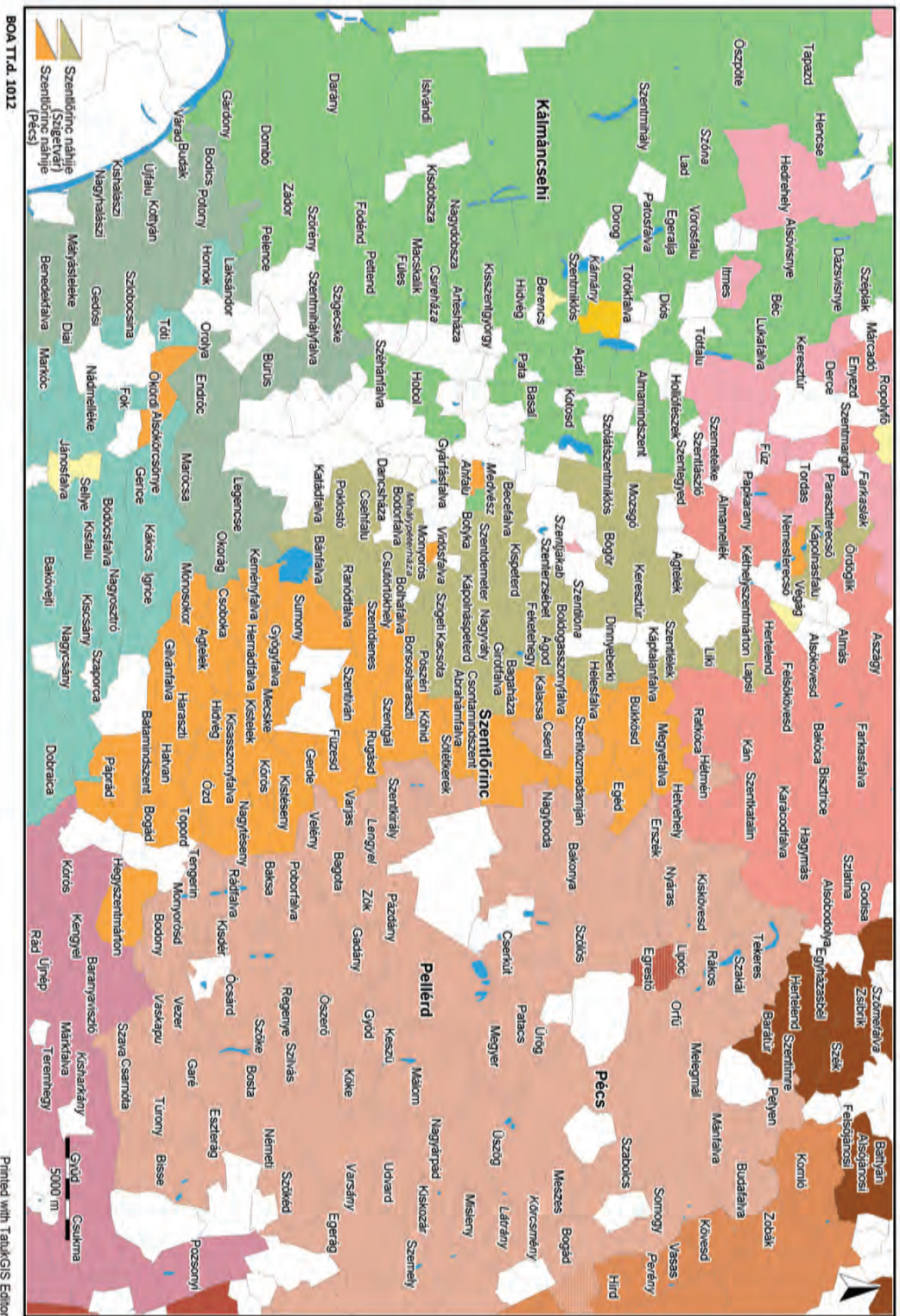

- Az Oszmán összeírások című adatbázis rekordjainak vizualizálása a TapuGIS program segítségével történik. (A szoftver működésére l. DEMETER GÁBOR: Használati útmutató az OTKA K 108919 számú pályázati támogatással készült Oszmán összeírások című relációs adatbázis rekordjainak vizualizálására kifejlesztett GIS szoftverhez című útmutatót (<http://mnl.gov.hu/download/file/fid/572062>).

A térképi adatbázis lehetővé teszi a biztosit az oszmán közigazgatási egységek (vilájtetek, szandzsákok, nahijék, kazák) kiterjedésének különböző részletességű ábrázolására több időmetszetben, ezzel segítve az oszmán terjeszkedés menetének minél pontosabb nyomon követését. A térképek megtalálhatók az MNL honlapján (<http://mnl.gov.hu/mnl/ol/terkepek>) az Sz. Simon Éva – Hegyi Klára – Demeter Gábor: *Atlasz a 16. századi oszmán jövedelem- és birtokgazdálkodás tanulmányozásához (hatvani, füleki, görögfal, mohácsi, pécsi, szigetvári szandzsák)* című kiadványban. Az itt közölt példa a mohácsi szandzsák 1546. évi nahije-beosztását mutatja. A digitalizált atlaszban a térkép igény szerint nagyítható. A nagyításban lehetőség nyílik az egy időpontban több nahijébe is besorolt települések vizsgálatára is (rácsorzattal jelölve): <http://mnl.gov.hu/download/file/fid/572968>

A térképet készítette: Sz. Simon Éva, Demeter Gábor, Kollányi László, Kollányi Péter

Pécsi és szigetvári szandzsákok szentlőrinci náhije 1570-ben

■ Az adatbázisban szereplő adatok településszintű vizualizálása lehetőségét biztosít a szandzsák-összehínások adattartalmának részletes megjelenítésére. A példa az 1546-tól a mohácsi szandzsákokhoz tartozó szentlőrinci náhije folszólását mutatja a Szigetvár elfoglalása (1566) után kialakított pécsi és szigetvári szandzsákok között. A térképen az 1570. évi oszmán összeírásból felvett települések neveit (városok felkővér, a pusztaék dél, jávak normal betűvel jelölve) és polgonyait jelöltettük meg.

<http://mml.gov.hu/download/FILE/FILE/573019>

A térképet készítette: Sz. Simon Éva, Demeter Gábor, Kollányi László, Kollányi Péter